

Ingrid Bjørnstad

Danmark-Norges politiske prosess fra valgmonarki til arvemonarki

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Magne Njåstad

Mai 2022

Ingrid Bjørnstad

Danmark-Norges politiske prosess fra valgmonarki til arvemonarki

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Magne Njåstad
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1: INTRODUKSJON, LITTERATUR OG METODE	1
KILDER OG LITTERATUR.....	2
STRUKTUR OG METODE.....	3
KAPITTEL 2: 1648-1660	5
HÅNDFESTNINGER	5
SITUASJONEN I 1648	7
DET DANSKE RIKET FRA 1648-1660.....	11
KAPITTEL 3: 1657-1660	13
KARL GUSTAV KRIGEN	13
1660.....	14
KAPITTEL 4: ENEVOLDSSTATEN.....	17
DET NYE SYSTEMET	17
KONGELOVEN SOM RETTSLIG GRUNNLAG.....	18
ENEVELDE I PRAKSIS.....	22
ENEVELDE I SAMTIDIG KONTEKST	25
KONKLUSJON	27
BIBLIOGRAFI.....	30
KILDER.....	30
FORSKNINGSLITTERATUR.....	30
NETTRESSURSER.....	31

Kapittel 1: Introduksjon, litteratur og metode

Slik som mange andre stater i Europa ble Danmark-Norge et eneveldig monarki på 1600-tallet. Tema for denne oppgaven er å se på den politiske prosessen da det dansk-norske monarkiet gikk fra et valgmonarki til en enevoldsstat, og hvordan enevelde i praksis ble organisert. Bakgrunnen for valg av tema er basert på en interesse for monarki i tidlig nytid Europa. I 1660 fikk Fredrik 3. makten over riket alene, og Danmark-Norge som en eneveldig stat ble en realitet. Jeg har begrenset oppgaven til å se på innføringen av arvemonarkiet i Danmark-Norge i 1660, og hvordan denne prosessen ledet opp til å bli et enevelde fra Fredrik 3. ble konge i 1648, til enevoldsstaten ble innført i 1660 og organisert ut 1600 tallet. Det dansk-norske eneveldet er en variant av et europeisk fenomen, men siden prosessen i det danske riket skjedde så brått og totalt er det danske enevelde et godt eksempel på et politisk resultat som mange europeiske stater oppnådde i denne perioden. Forskningsspørsmålene for denne oppgaven er derfor hva som begrenset kongens makt før eneveldes innsettelse i 1660, hvilke prosesser ledet opp til at det ble innsatt et eneveldig monarki i Danmark-Norge og som førte til at Fredrik 3. fikk tilgang til en ubegrenset makt, og siste spørsmål som jeg skal forsøke å svare på er hvordan makten i den danske enevoldsstaten fungerte i praksis?

Danmark-Norge var et valgmonarki frem til det ble et arvemonarki i 1660. Et valgmonarki kjennetegnes ved at kongemaktens arverekkefølge ikke allerede var bestemt når en ny konge skulle bli kronet. Riksrådet var de som hadde makten til å velge den nye kongen. Dette valget skjedde i praksis i samarbeid mellom riksrådet og kongens sønner og arvinger siden det var de som besteg tronen. Ved et kongevalg måtte de nyvalgte kongene signere en håndfestning. En håndfestning begrenset makten til kongen og bandt han sammen med riksrådet gjennom hans regjeringstid. Håndfestningen ble laget under forhandlinger med riksrådet og valgkongen som skulle bli den neste kongen. Ordningen med håndfestninger tok slutt i 1660 når statsomveltningen skjedde. Enevelde på 1600 tallet ble innført i stor grad i forskjellig europeiske monarkier, og enevelde ble på 1600 tallet ansett som den absolutte eller uinnskrenkede makten til monarkene. I det dansk-norske språket kan enevelde bli direkte oversatt til enmannsstyre, men i denne sammenhengen vil dette være et for svakt begrep. Når et eneveldig statsstyre ble innført i monarkiene var det forskjellig fra stat til stat hvor mye makt adelen fikk, men i Danmark-Norge mistet de store deler av den makten de hadde ved valgmonarkiet.

Kilder og litteratur

Enevoldsstatens innføring i Danmark-Norge har vært en viktig del av historien til Danmark og Norge, og det har vært et sentralt tema for både danske og norske historikere opp igjennom tidene. Det finnes mye litteratur som omhandler det dansk-norske eneveldet og hva som ledet opp til at enevelde ble innført. Litteraturen om 1600-tallets historie er veldig bred, og for å prøve å svare på oppgaven har jeg derfor valgt å forholde meg til danske og norske historikere. I oppgaven har jeg benyttet meg av to sentrale kilder i Fredrik 3.s håndfestning fra 1648 og kongeloven fra 1665. Håndfestningen til Fredrik 3. ble undertegnet i 1648 og var den siste håndfestningen som ble formulert av riksrådet og valgkongen før enevoldsstaten ble innført i 1660. Denne håndfestningen er regnet som en av de strengeste håndfestningene i Danmark-Norges historie. Den andre sentrale kilden som er blitt brukt for å besvare oppgaven er kongeloven. Kongeloven er sagt å være en av de strengeste uttrykkene på et eneveldig monarki som har sett lys i Europa. Kongeloven var det som presiserte endringen av det som skjedde i Danmark-Norge ved arverikes innførelse i 1660, den viste til kongens makt og hvordan adelen nå var uten noen betydelig makt.

Oppgaven er basert på forskningslitteratur og jeg har benyttet meg av danske og norske historikers arbeid fra 1920-tallet og til 2014. Blant disse har jeg brukt Ståle Dyrvik og hans verk *Danmark-Norge 1380-1814; truede tvillingriker 1648-1720* fra 1998.¹ Ståle Dyrvik er spesielt opptatt av hvordan demografiske og økonomiske forhold preger den historiske utviklingen.² Det er brukt litteratur fra Rasmus Glenthøj sitt bidrag til 1814 markeringen i 2014, *Nye perspektiver på grunnloven 1814-2014: Frihetens forskole, Professor Schlegel og eidsvollsmennenes læretid i København* som ble utgitt i 2013.³ Jeg har også benyttet meg av litteratur fra Lars Hamre, *Norsk historie frå midten av 1400-åra til 1513* fra 1971,⁴ og *Norsk historie I og II 750-1814* av Ole Georg Moseng, Erik Opsahl, Gunnar I. Pettersen og Erling Sverdrup Sandmo som ble utgitt i 2003 & 2007.^{5 6} Til oppgaven har jeg også brukt *Norge under eneveldet 1660-1720* av Knut Mykland, Anders Bjarne Fossen, John Herstad og Bjørn Utne fra 1975.⁷ Knut Mykland sin bok *Skiftet i forvaltningsordningen i*

¹ Dyrvik 1998

² <https://www.allkunne.no/framside/biografier/d/stale-dyrvik/87/930/>

³ Glenthøj 2013

⁴ Hamre 1971

⁵ Moseng et al. 2003

⁶ Moseng et al. 2007

⁷ Mykland et al. 1975

Danmark og Norge i tiden fra omkring 1630 og til Frederik den tredjes død 1733 er også brukt for noe supplering.⁸

For å se nærmere på håndfestningen til Fredrik 3. har jeg brukt Lars Hamre, Ståle Dyrvik og Benito Scocozza sitt verk *ved afgrundens rand: 1600-1700 fra 1989*.⁹ For å jobbe med kongeloven har jeg brukt litteratur fra Knud Fabricius og Benito Scocozza. Fra Fabricius har jeg brukt *Kongeloven : dens tilblivelse og plads i samtidens natur- og arveretlige udvikling : en historisk undersøgelse* fra 1920.¹⁰ Knud Fabricius var dr. Philos. og professor ved universitetet i København ved historie, og han har gitt ut to store avhandlinger deriblant Kongeloven.¹¹ Fra Scocozza har jeg brukt her også *ved afgrundens rand: 1600-1700*.¹² Scocozza var som Fabricius historiker og lektor i historie ved Københavns universitet. Scocozza hadde et klart marxistisk historiesyn hvor han la vekt på økonomiske motsetninger mellom samfunnsgrupper. Scocozza hadde et underliggende perspektiv på historisk utvikling som var med på å utforme hans verk.¹³

Struktur og metode

Oppgaven er blitt delt inn i 4 deler for å best kunne svare på de forskningsspørsmålene som ble stilt innledningsvis. Første kapittel belyser relevant litteratur innenfor tematikken som er blitt skrevet om. Det var mest naturlig å dele inn periodene rundt 1660 i tre deler, og kapittel 2 vil se på det danske rikets valgmonarki og hva som ledet opp til at Danmark fikk et arvemonarki i 1660. Kapittel 3 vil se på Karl Gustav krigen og året 1660, og hvordan arvemonarkiet ble innført. Kapittel 4 vil se nærmere på den nye enevoldsstaten og hvordan dette fungerte i praksis, samt se på kongelovens rolle i tiden.

For å best besvare oppgaven har jeg analysert to sentrale kilder i håndfestningen til Fredrik 3. fra 1648 og kongeloven fra 1665 for å kunne se på den politiske utviklingen som skjedde i Danmark-Norge på midten av 1600-tallet. Ved å bruke disse har jeg plassert Fredrik 3. og hans roller inn i de to politiske systemene og sett på hvordan denne rollen forandret seg gjennom prosessen fra å bli en valgkonge i 1648 til en eneveldig konge i Danmark-Norge i

⁸ Mykland 1973

⁹ Scocozza 1989

¹⁰ Fabricius 1920

¹¹ https://snl.no/Knud_Fabricius

¹² Scocozza 1989

¹³ <https://www.altinet.dk/navnenyt/doedsfald-historiker-og-gammel-revolutionaer-benito-scocozza-85>

1660. Håndfestningen fra 1648 er med på å plassere kongens rolle i valgmonarkiet fra 1648 og frem til 1660 med de begrensningene denne håndfestningen satt på han. Det hjelper for å kunne se på det politiske systemet som eksisterte i Danmark-Norge frem til det nye systemet ble innsatt. Kongeloven er med for å vise den nå nesten uinnskrenkede makten den eneveldige kongen i Danmark-Norge hadde, og hvilke begrensninger som oppsto. Det å analysere kongeloven viser til den politiske situasjonen som nå var i det danske riket og hvordan dette fungerte i praksis.

Kapittel 2: 1648-1660

I det danske riket hadde det vært et valgmonarki frem til 1660, og bak kongens trone hadde både kongen og riksrådet makt. I Danmark-Norge fungerte valgmonarkiet ved at den nye kongen ble valgt av det danske riksrådet i samarbeid med kongen, eller arvinger av kongen, istedenfor at tronen ble arvet direkte videre. I det danske riket valgte det danske riksrådet kongen for begge rikene etter 1537, før dette hadde Norge et eget riksråd. Riksrådet valgte den nye kongen, hvor kongen ofte påvirket riksrådet til å velge en av hans sønner eller arvinger. Dette hendte ofte når sønnene til kongen var barn slik at kongen kunne sikre tronfølgen etter sin død tidlig.¹⁴ Riksrådet hadde en stor makt når en ny konge skulle bli valgt og de kunne formulere en håndfestning som kongen skulle underskrive.¹⁵

Riksrådet besto av adelen, og før 1536 besto riksrådet besto den også av høygeistligheten men de var ikke en del av riksrådet etter reformasjonen. Gjennom riksrådet kunne adelen vise sin innflytelse av styringen av Danmark-Norge. Kongen var et skiftende element i rikenes styre mens riksrådet representerte stabilitet og suverenitet. Riksrådets oppgave var ikke bare å velge ny konge og utforme en håndfestning til de nye valgekongene, men de hadde å kontroll på det daglige styre. Sammen med kongen holdt de Danmarks høyesterett og alle viktige lovforslag måtte bli vist til riksrådet for å få deres godkjenning. Kongen måtte få rådets samtykke for å kunne gå til krig. Riksrådets og adelens stilling ovenfor kongen var ikke bare at de bandt konger og håndfestninger sammen som førte til at de hadde noe kontroll over hvordan riket ble styrt, de hadde makt ut over rikene. Dette fikk de ved at Danmark-Norge var delt opp i len og ved hvert len sto en lensherre som hadde det meste av makten. Disse lensherrene gjorde at riksrådet kunne vise sin maktstilling overfor kongen fordi kongen kunne ikke slå ned mot en motstridende adel ved å bruke den samme adelen.¹⁶

Håndfestninger

Ordningen med håndfestninger forsvant samtidig som enevælde ble innført i 1660. En håndfestning var et bindende løfte og et dokument som ble utformet i samarbeid med riksrådet og den påtroppende kongen, den neste kongen måtte underskrive denne før han kunne tre inn i rollen som konge for Danmark-Norge. Håndfestningen var en viktig del av

¹⁴ Christian 4. gjorde dette i 1610 med hans førstefødte sønn Christian.

¹⁵ Dyrvik 1998 s. 19

¹⁶ Mykland 1973 s. 11

riksrådets makt siden det var her de kunne etablere sin posisjon ovenfor den nye kongen ved kongevalget. En håndfestning sa noe om hvilke rettigheter og plikter som kongen måtte følge i forhold til sine undersåtter, og spesielt høyadelen. Kongen var bundet til å følge disse nye reglene mens han var regjerende konge, selv om det i praksis viser seg at kongen gjerne ville prøve å gå ut over de begrensningene håndfestningene la på han. ¹⁷

I Danmark og Sverige kom det på 1400-tallet en regel om at adelen ikke kunne overta skattegods for seg selv uten at kongen hadde gitt tillatelse til dette. Dette ble en regel for å prøve å sikre kronens inntekter og for å prøve å forhindre at adelen skulle ha for stor innflytelse. Riksrådet ivaretok derimot de økonomiske interessene sine i håndfestningene til den påtroppende kongen. I kong Hans` dansk-norske håndfestning fra 1483 ble det innført at kongen ikke kunne kjøpe adelsgods, og i Kristian 2.s håndfestning fra 1513 ble det fastslått at tildelingen av adelskap bare kunne skje i samråd med riksrådet med mindre personene hadde gjort seg fortjent til adelskap på slagmarken. ¹⁸

Den første håndfestningen i Norges historie ble utstedt juli 1449 da det var strid om den norske tronen mellom Kristian 1. og den svenske kongen Karl 1. Håndfestningen som ble underskrevet var viktig for fremtiden til Norge og inneholdt flere garantier for riksrådets rettigheter i det norske riksstyret. Denne håndfestningen gjorde at Norge gikk fra et arverike til et valgrike. I et følgebrev som ble lagt til ved håndfestningen sto det at Kristian 1. ble valgt til konge fordi han etter landslovens bolk om kongearven var nærmeste arveberettigete og «født av rette verdige kongeblood av Norge». Vi kan se her at kongevalget var som regel alltid en kombinasjon av arv og valg, og arveelementet forsvinner aldri selv om riksrådet er de som velger den neste kongen. ¹⁹

En av de strengeste håndfestningene som har skjedd i det danske og norske riket er fra 1483 hvor Hans 1. ble valgt til ny konge av riksrådet. Det danske og norske riksrådet ville ikke gi fra seg sjansen til å føre sin egen politikk, og ville hindre at det ble et momentant kongeskifte for å få i stand en håndfestning som ville sikre en styring av landet som var mer egnet til det styringsidealet de ville ha. Før 1537 hadde Norge og Danmark hvert sitt riksråd som valgte en

¹⁷ Moseng et al. 2007 s. 351

¹⁸ Moseng et al. 2007 s. 343

¹⁹ Moseng et al. 2007 s. 354-356

konge for begge rikene, men etter 1537 valgte det danske riksrådet valgkongen alene.²⁰ Det danske og norske riksrådet som utformet håndfestningen ville skape en union som bygde på riksrådet sine politiske og økonomiske interesser. Denne håndfestningen hadde en rekke med påbud som begrenset makten til kongen, og igjen sikret riksrådet en sentral plass i styringen av landet som skapte garantier for indre selvstyre. Blant disse begrensningene som var skrevet inn fantes opprørsparagrafen. Opprørsparagrafen sin hensikt var å kunne «undervise» kongen, eller med andre ord råde han vekk fra handlinger. Riksrådet kunne gripe inn om kongen uten lov eller med en avsagt dom tok fra en undersått sitt liv, sin fridom eller eiendom. Dersom kongen ikke hadde noen intensjon om å gå vekk fra en slik handling var riksrådet på vegne av borgerne i riket æres forpliktet til å hjelpe til med å avverge gjerningen til kongen. Dette gjorde at borgerne ikke hadde noen skyld i bruddet på en troskaps-ed, for om kongen ville gjøre slike handlinger ville han bryte sin egen konge-ed. Opprørsparagrafen har derfor et rettslig grunnlag i synet på forholdet mellom konge og borgere som en gjensidig forpliktende avtale. Siden kongen var ansvarlig for å sørge for at hvert land var styrt i tråd med sine egne lover kunne han heller ikke dra saker til et av de andre landenes lover eller ta saker vekk fra forum med riktig kompetanse.²¹

Situasjonen i 1648

Christian 4. var konge i Danmark-Norge frem til 1648 og hadde sammen med dronning Anna Cathrine sønnene Christian og Fredrik. Christian ble valgt og hyllet som tronfølger etter sin far i 1610 i Danmark og 1612 i Norge. Med dette var tronfølgen etter Christian 4. allerede satt, noe som ga problemer da prins Christian døde sommeren 1647 i Tyskland. Christian 4. sine muligheter for kunne velge sin egen tronfølger var i en mye dårligere situasjon enn det hadde vært år tidligere. Kongen handlet fort for å få et løfte fra riksrådet om at en stenderforsamling skulle møtes april 1648 for å kunne behandle tronfølgen. Planen til Christian 4. var at den andre sønnen Fredrik nå skulle bli valgt som den neste tronfølgeren, men før møtet hadde mulighet til å ta sted døde kongen og kongevalget var nå uten en forutbestemt kandidat. Dette ga riksrådet mulighet for politisk spill og tautrekning.²²

²⁰ Hamre 1971 s. 69

²¹ Hamre 1971 s. 88

²² Dyrvik 1998 s. 19-20

Stendermøte tok plass 17. april 1648 i København hvor oppgaven nå var å skaffe rikene en ny konge istedenfor det som var den opprinnelige planen, som bare var å kåre en tronfølger etter Christian 4. Riksrådet var de som først og fremst hadde oppgaven om å velge den nye kongen, men de kunne ta inn uttalelser fra stendene. Stendene mente at når de først var innkalt til møte kunne de forlange å ytre sine meninger om kongevalget og med det deltok de å aktivt inn i forhandlingene. Valget om den neste kongen var klart allerede 18.april, og Fredrik 3. skulle bli den neste kongen av Danmark-Norge.²³

Bøndene var som vanlig ikke invitert til stendermøte siden de som regel ikke deltok på disse møtene. Men under stendermøte ble en rekke forslag til håndfestningsbestemmelser fremstilt av lavadelen og kjøpstadsrepresentantene kunne tyde på at noen sterke krefter blant de tilstedeværende stendene hadde arbeidet for en stenderforfatning som innebar bøndene. Det ble foreslått blant annet at riksrådet, lavadelen, representanter for geistligheten, borgerne og bøndene innenfor hver av provinsene til det danske riket skulle velge en dag og sted hvor de årlig skulle møtes for å forhandle om hva som kom til fordel for riket og kongen. Disse stenderforsamlingene skulle i tillegg til å være rådgivende ha skattebevillingsrett, og det skulle heller ikke være mulig å starte en krig uten denne forsamlingen sitt samtykke.²⁴

En borgermester fra Odense skal ha uttalt at når adelen jobbet imot en bonderepresentasjon på stendermøtet var det nok fordi de hadde planlagt at ved neste stendermøte skulle de unngå å innkalle borgerne også. Scocozza (1989) viser til at borgermesteren sin kommentar om adelen handlet om riksrådet mer enn lavadelen. Lavadelen hadde en interesse om å akseptere bøndenes deltagelse i stendermøtene for denne type makt disse fire stenderforsamlingene ville ha måtte svekke riksrådet. Men håndfestningen som ble det endelige resultatet av stendermøte nevnte ikke noe om en stenderforsamling. Håndfestningen møtte kun adelens krav og viste heller til motsetningene mellom riksrådet og lavadelen.²⁵

Under kongevalget i 1648 fikk riksrådet manifestert makten sin tydelig da de puttet inn en rekke klausuler i håndfestningen til den nye kongens regjering.²⁶ Riksrådet fikk inn i håndfestningen at rådet skulle ha 23 medlemmer, og om det skulle oppstå ledige plasser

²³ Dyrvik 1998 s. 22

²⁴ Scocozza 1989 s. 186

²⁵ Scocozza 1989 pp. 186-187

²⁶ Dyrvik 1998 s. 31

skulle adelen i den avdøde eller avgåtte provins foreslå seks eller åtte kandidater. Av de skulle riksrådet velge ut tre, og kongen var så forpliktet til å velge ut en av de tre. Kongen sin makt var derfor svekket og riksrådet ble i høyere grad et selvsupplerende organ. Riksrådet som forklart besto av adelen, og riksrådets interesser var ofte økonomisk rettet slik at det skulle lønne seg for adelen og det var viktig at makten var i adelens hender. Rådet forlangte innstillingsrett til riksembetene hvor antallet nå var økt ved rikshovmesteren, kongens kansler og riksmarsken som fikk følge av riksadmiralen, dansk rikskansler og Norges stattholder. Paragraf 4 i håndfestningen viser til at Danmarks riksråd og adel skulle styre og regjere det danske riket.²⁷

IV. Sammeledes wille och skulle wi elske och fremdrage Danmarkes riges raad och adel och med dennom styre och regere Danmarkes rige och besörge Danmarkes riges raad med cronens lehne, saa de icke skulle haffue behof at besöge herredage eller anden besuering paa deres egen kost och tæring. Wille wi och i lige maade vdi vores kongelig hoff rigernes indfödde adel bruge och befordre.²⁸

Rådets ambisjoner om å kunne påvirke utenrikspolitikken kom også til syne i håndfestningen ved at kongen nå måtte få deres samtykke for å kunne inngå avtaler med andre land, for innføring av utenlandske tropper i riket og for utenlandsreiser som kongen måtte ønske å foreta. Rådets muligheter for å blande seg i kongens økonomiske disposisjoner ble å utvidet. Riksrådet måtte gi sitt samtykke i nye pålegg av toll, endringer i utførselsforbud, utstedelse av økonomiske privilegier og endringer i myntverdien. Riksrådet tok seg rett til å stanse eventuelle endringer i forlengingsvilkårene, som vil si de økonomiske betingelsene de adelige lensmennene satt på. Med alle disse tilleggene ble riksrådets rolle og uavhengigheten til kongen styrket.²⁹ Scocozza (1989) skriver også om riksrådets rett til å kreve skatter, og vetoretten riksrådet hadde dersom kongen ville erklære krig. Han viser videre til at restriksjonene for kongen var en rekke bestemmelser som begrenset kongens makt. Kongen kunne ikke reise til utlandet, pålegge toll og avgifter, og kunne heller ikke gi utenlandske adelsmenn som slo seg ned i riket danske adelsprivilegier med mindre han fikk samtykke fra riksrådet. Videre skriver Scocozza at det ble bestemt at kongen kunne bare med rådets godkjennelse forminske lensvilkårene, kronen kunne ikke tilegne adelsgods og kongen var nå

²⁷ Dyrvik 1998 s. 27

²⁸ <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/frederik-3s-haandfaestning-1648/> (2012)

²⁹ Dyrvik 1998 s. 27

forpliktet til å innkalle til en årlig herredag. Riksrådet sikret at de hadde det siste og avgjørende ord i alle rikets viktige saker. I håndfestningen sto det at kongen måtte anerkjenne det om han gjorde noe som var mot riksrådet, og ikke endret mening etter de hadde hatt to forhandlinger, så sto riksrådet fritt til å ordinere det som måtte til. Fredrik 3. måtte godta den strengeste håndfestningen i Danmarks historie.³⁰

Flere av paragrafene i håndfestningen sier noe om adelens økonomiske interesser, slik som vi kan se under i paragrafene 9, 10 og 12. Fra håndfestningen ble undertegnet i 1648 og frem til 1660 kunne ikke kongen skrive ut nye skatter uten at riksrådet hadde gitt samtykke, og Fredrik 3. hadde heller ingen mulighet til å øke tollsatsene. Etter statsomveltningen fikk kongen frie hender og rikenes finanser kunne nå organiseres etter statens behov og innen undersåttenes økonomiske ramme.³¹

IX. Jcke wille eller skulle wi paalegge eller begere nogen landeskatt paa adelens tienere, vden dett skeer med menige Danmarkes riges raads raad, efftersom gammel sedvane haffuer werett, och naar nogen skatt bevilges, saa bliffuer dog adelens vgedags tienere derfor forskaanet, som af arilds tid veret haffuer. Jcke heller skal nogen adelsmand vere pligtig for osz eller cronen at reise vden rigerne, vden wi holde dennom deres reise frie.³²

X. Sameledes maa och skulle Danmarkes riges raad och adel nyde deres fri fiskeri for deres egen grund, som de hertil af arilds tid hafft haffuer och besynderlig i kong Hanses tid, och skal besynderlig huer maa nyde aalegaarde for deres egen grund, vndertaget vdi de fiorde, som cronen och den menige mand haffuer skade af. Dog skulle de fiske gaarde maa bliffue wed magt, som haffuer weret af arilds tid, och skulle adelen her vdi riget nyde wrag for deres egen grund, vden huor de sig derfra self haffuer forskreffuett.³³

XII. Skal dett och were Danmarkes riges raad och adel friet for at kiöbe och selge med vdlendiske kiöbmend, som her til veret haffuer.³⁴

³⁰ Scocozza 1989 s. 188

³¹ Mykland et al. 1975 s. 54

³² <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/frederik-3s-haandfaestning-1648/> (2012)

³³ <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/frederik-3s-haandfaestning-1648/> (2012)

³⁴ <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/frederik-3s-haandfaestning-1648/> (2012)

Håndfestningen Fredrik 3. måtte underskrive er en av de strengeste håndfestningene i Danmarks historie. Riksrådet klarte å manifestere makten sin tydelig ovenfor kongen og hvordan landet skulle bli styrt. De la inn en rekke klausuler deriblant antall medlemmer i rådet, at kongen var avhengig av riksrådet til utenrikspolitikken, toll og avgifter, og hvem kongen kunne gi adelsprivilegier til. Rådet fikk også frem sine egne økonomiske interesser i håndfestningen i de paragrafene man kan se over.

Det danske riket fra 1648-1660

Fredrik 3. var som forklart ikke den fremtidige valgkongen av Danmark-Norge før 1648, og han måtte derfor bli forsørget på en annen måte. Fredrik ble som ung gutt den viktigste brikken i Christian 4.s politikk i nord-Tyskland, og på midten av 1630 tallet ble han erkebiskop i Bremen, og biskop i Verden. Fredrik 3. tilbragte mesteparten av tiden sin i Tyskland. I juli 1647 ble han utnevnt til hertug i den kongelige delen av Schleswig-Holstein. Da Christian 4. begynte å bli gammel og helsen til den eldre broren begynte å bli svakere begynte Fredrik 3. å interessere seg for den danske arvefølgen. Christian 4. beroliget Fredrik 3. med at riksrådet mest sannsynlig ville velge han dersom den utvalgte prinsen døde før kongen, for riksrådet stilte seg negative til at Fredrik 3. ble hertug i Schleswig-Holstein mens en annen ble konge i Danmark-Norge. Det ble slik som Christian 4. tenkte seg, selv om Fredrik 3. måtte underskrive håndfestningen som gjorde han avhengig av riksrådet for å bli konge. Scocozza (1989) viser til at Fredrik 3. var stille av natur, reservert, men også hevnjerrig og glemte aldri hva som hadde skjedd. På det siste punktet lignet han på faren, men ellers var de ulike. Christian 4. handlet ofte før han tenkte mens Fredrik 3. tenkte seg godt om før han handlet.³⁵

Etter at Fredrik 3. ble valgt til konge i 1648 jobbet han raskt og sikret arvefølgen ved å velge sønnen sin Christian til tronfølger i 1649. Dette valget gjorde at riksrådet sin forhandlingssituasjon ble svekket, men de gikk med på forslaget til kongen umiddelbart. Kongen klarte å vinne tilbake kontrollen for utenrikspolitikken i 1651, og sendte riket ut i Karl-Gustav krigen fra 1657 til 1660 som førte riket ut i en krise. Riksrådet endte med å

³⁵ Scocozza 1989 s. 232

betale for den militære tabben, noe som avdekket svakhetene i systemet som riksrådet hadde ansvar for og det var tydelig i 1660 at riksrådet hadde mislykkes.³⁶

For å ta tilbake noe av den makten håndfestningen tok fra Fredrik 3. og for å skyve adelen tilbake valgte han å prøve å splitte den, og Fredrik 3. gjorde makten til riksrådet svakere ved å felle sine egne svogere Corfitz Ulfedt³⁷ og Hannibal Sehestad³⁸ i 1651 som begge var viktige nøkkelpersoner i rådet. Han visste at de mektige svigersønnene til faren ikke kunne tolerere hverandre, og at deler av riksrådet misunnet makten de hadde. Samtidig som han svekket svogerne utnevnte han også seks nye riksråd som var skeptiske til Ulfeldts innflytelse på riksrådet. Siden disse 6 nye riksrådene ifølge håndfestningen var utpekt av adelen selv, tok kongen dette som at svogerne hadde tapt terreng.³⁹

Det var som sagt ansett at Fredrik 3. hadde en annerledes natur enn det faren hadde som konge, men de delte det ønske om å kunne bygge en sterk stat hvor de hadde mest mulig frie hender. I motsetning til faren brukte Fredrik 3. utenlandske embetsmenn med ambisjoner og innsikter som de danske ikke alltid kjente til. Fredrik 3. viste seg som en konge med mer uavhengighet i forhold til det danske miljøet enn det faren hans hadde.⁴⁰

Håndfestningene hadde en viktig rolle for riksrådets makt i årene frem mot 1660. Slik vi kan se over har håndfestningene både begrensningene på kongene, men viser til riksrådets makt og adelens økonomiske fordeler. Fredrik 3.s håndfestning var en av de strengeste håndfestningene i Danmark-Norge, og man kan se at riksrådet får stemplet inn en rekke klausuler som viser til deres makt. Selv om Fredrik 3. hadde en av de strengeste håndfestningene betydde ikke dette at han vaket for riksrådet ved alle anledninger, og dette var også starten på hans vei mot en eneveldig makt.

³⁶ Dyrvik 1998 s. 32-35

³⁷ Corfitz Ulfeldt var gift med en av døtrene til Christian 4. og var en dansk greve og riksembetsmann som hadde en sentral plass i riksrådet. (https://snl.no/Corfitz_Ulfeldt)

³⁸ Hannibal Sehestad var også gift med en av Christian 4.s døtre, og var en dansk statsmann og medlem av riksrådet. Han var en av 1600 tallets betydeligste statsmenn i Danmark-Norge. (https://snl.no/Hannibal_Sehestad)

³⁹ Scocozza 1989 s. 189

⁴⁰ Dyrvik 1998 s. 34

Kapittel 3: 1657-1660

Karl Gustav krigen

Trettiårskrigen ble avsluttet i 1648 med en fredsavtale hvor Sverige hadde fått en stor fordel. Sverige hadde fått eierskap over fyrstedømmene Bremen og Verden, og hadde også fått et solid fotfeste i Pommern. Scocozza (1989) skriver at «*det krigsættede danske folk havde intet andet ønske end fred, fred og atter fred*». ⁴¹ Hovedtemaene i utenrikspolitikken på 1650-tallet handlet dermed mye om denne freden kunne vare, om Sverige var fornøyd med det de hadde vunnet og om Danmark kunne klare å gjenvinne det de tapte. For regjeringen sto valget dermed mellom å opprette allianser med andre stater for å gjenvinne Bremen og Verden, eller å føre en offensiv politikk som var rettet mot hevn. ⁴²

I 1655 angrep den svenske kongen Karl Gustav Polen og to måneder senere hadde de erobret Warszawa og i oktober Krakow. Sett fra København var det greit når Karl Gustav holdt seg unna Danmark, men Scocozza viser til at i realiteten var det et like stort problem at den svenske kongen gjorde det bra i Polen og Preussen. Den danske regjeringen sin utenrikspolitikk handlet derfor om å isolere Sverige så langt som var mulig, og muligheter for allianser med andre stormakter i Europa økte samtidig med Sveriges militære suksess. ⁴³

Magnus Dureel var en svensk gesandt (diplomatisk utsending) som var nøye orientert om kongens og riksrådets diskusjoner, og var ikke i tvil om at de gjorde seg klar for krig. Dureel forsto at situasjonen ikke var i Sveriges favør, men han visste også at om det ble en mulighet for Danmark-Norge å gå i felttog mot Sverige, manglet Danmark midler for å kunne gjennomføre planen. Dureel viste til at den danske kronen var tynget av gjeld, hæren var i dårlig forfatning og det var få dyktige offiserer. Marinen manglet kanoner og festningene var dårlig vedlikeholdt. ⁴⁴

Kongen og riksrådet bevilget under et stendermøte skatter og andre tjenester for å kunne ha en rask opprustning i Danmark-Norge. På et riksrådsmøte i april skyndte kongen på riksrådet, rikene var fulle av innkvarteringer og det var på tide å få soldatene i arbeid. Riksrådet svarte kongen at krigen ville føre til mye fare og trøbbel, og rikene var ikke sterke nok til en

⁴¹ Scocozza 1989 s. 218

⁴² Scocozza 1989 s. 218

⁴³ Scocozza 1989 s. 219

⁴⁴ Scocozza 1989 s. 220

langvarig krigføring så de måtte ta tiden de trengte. 1.juni 1657 erklærte Fredrik 3. krig mot Sverige.⁴⁵

Det gikk bare en drøy måned før Karl Gustav kom fra Polen og førte troppene sine mot Danmark. Svenskene okkuperte Jylland og Fredrikodde festning i løpet av oktober. Danske tropper hadde fått tilbake kontrollen over Bremen, men angrepet fra svenskene endte i katastrofe. En ydmyket Fredrik 3. underskrev en fredsavtale i 1658, og inviterte Karl Gustav etter signeringen til København. Møtet mellom de to kongene skulle vise til den nye alliansen mellom Danmark og Sverige som oppsto under fredsavtalen i 1658. Sammen skulle de to kongedømmene sperre sundet for fremmede krigsskip. Det ble avtalt at Danmark aldri skulle få lov til å inngå allianser med andre makter som var imot Sverige. Men i juli 1659 vedtok likevel et svensk krigsråd å angripe Danmark. De lå utenfor København i mer enn 22 måneder og i februar 1659 gikk svenskene endelig til angrep, men forsøket på å erobre København mislyktes. Danmark fikk hjelp av Nederland, Polen og Brandenburg til å holde svenskene utenfor, men det endte med at København var alene i et herjet Danmark hvor den ene halvdelen var okkupert av svenskene og den andre halvdelen ble ødelagt av tyske og polske tropper. I november 1659 lyktes en dansk-nederlandsk styrke å erobre Fyn fra svenskene, og i 13. februar 1660 døde Karl Gustav. En fredsavtale ble undertegnet 27.mai 1660 i København. Kongen og riksrådets hevnmåte hadde gjort at Danmark nå var i stor gjeld.⁴⁶

1660

Etter at Karl Gustav krigen var over i 1660 slet Danmark både med økonomien og et lavere folketall. Riksrådet og kongen innkalte derfor til et stendermøte i begynnelsen av august for å prøve å få hjelp av undersåttene sine. Planen for møte var å diskutere de økonomiske problemene, men utover møte tok drøftingen en annen retning og det endte overraskende med en statsomveltning.⁴⁷ Statsomveltningen i 1660 kom som en overraskelse etter at riksrådet hadde klart å etablere sin makt under håndfestningen i 1648.⁴⁸

I 1660 var adelen bare rundt 130 slekter i Danmark, og hele adelen utgjorde til sammen mindre enn en halv prosent av hele Danmarks befolkning. Samtidig som adelens maktstilling

⁴⁵ Scocozza 1989 s. 221

⁴⁶ Scocozza 1989 s. 226

⁴⁷ Dyrvik 1998 s. 71

⁴⁸ Dyrvik 1998 s. 31

ble svekket rundt 1660, vokste det også frem nye sosiale grupper som stilte seg imot adelen og som så på kongen som sin allierte. Fremst av disse var borgerskapet. I begynnelsen av 1500- tallet bodde bare en liten prosentdel av Danmarks befolkning i byene, men frem til 1660 flyttet nærmere en åttendedel inn mot byene og spesielt København. Borgerskapet inntok med det en maktstilling både gjennom sin nøkkelstilling i det økonomiske liv, og ikke minst gjennom betydelige pengesummer de hadde lånt ut til adelsmenn og til staten. På stendermøte i 1660 hadde dermed borgerskapet en sterkere stilling enn noen gang, og var en stor del av statsomveltningen.⁴⁹

Forslaget om å endre statsstyringen så fra det ytre ut som kom fra de lavere stendene, men det er ment det skjedde i samarbeid med hoffet og at det var kretser ved hoffet som var drivkraften bak det hele. Under stendermøte kom en samling av borgerskapet, lavadelen og de geistlige med et politisk forslag om å innsette arveretten for kongen. Borgerskapet inntok en sterkere stilling under stendermøte enn de hadde på noen annet møte.⁵⁰ Riksrådet var ikke interessert i et arvemonarki siden det ville ødelegge den sterke posisjonen de hadde fått under håndfestningen fra 1648, og om kongen fikk arverett ville det gjøre at de adelige ville få mindre makt og innflytelse på landet. Dette ville gi positive utslag for borgerskapet og de geistlige. Gruppen som foreslo arvespørsmålet behandlet og sendte det til riksrådet og mente rådet måtte ta en stilling til saken. Rådet mente derimot at et slikt spørsmål var utenfor deres mandat. Borgerskapet la så saken frem for kongen og hans rådgiver. Fredrik 3. innførte den samme dagen en militær unntakstilstand i København for å vise sin makt, men også for å forhindre adelen fra å forlate hovedstaden. Kongen ble tilbudt arverett for kronen for han og sine etterkommere 13. oktober.⁵¹ Folket ga kongen arverett til tronen og alle bånd på kongens makt ble i teorien fjernet, og med dette endret Danmark-Norge seg fra å være et valgmonarki til å bli et eneveldestyre.⁵²

Karl Gustav krigen var en viktig del av Danmark-Norges vei mot en enevoldstat. Det at det danske riket var i stor gjeld og at store deler av landet var ødelagt bidro til at det ble et nytt statsstyre. Det var viktig å ha en ny makt pol hvor riksrådet ikke hadde makten, og adelen ikke hadde skattefrihet. Å gi ut skatter til adelen var viktig for å kunne fikse skadene som

⁴⁹ Mykland et al. 1975 s. 28

⁵⁰ Mykland et al. 1975 s. 28-30

⁵¹ Dyrvik 1998 s. 75-76

⁵² Dyrvik 1998 s. 31

riket hadde. Rundt 1660 begynte borgerstanden å vokse i Danmark-Norge og de kunne nå stille seg mot adelen selv om de ikke kom fra en adelsslekt. Borgerskapet var en av kongens viktigste støttespillere under statsskifte. Fredrik 3. fikk den nye makten fra folket, og borgerskapet var en viktig del av den nye statsstyringen.

Kapittel 4: Enevoldsstaten

Det nye systemet

I begynnelsen av desember oppløste stendermøtene seg uten at Fredrik 3. hadde kunngjort hvordan han tenkte at rikets lover skulle ordnes. Men imens stendermøtene ebbet ut begynte kongen stille å ordne den type statsordning som han hadde i tankene. Den 18. november etablerte han et statskollegium som skulle forhandle alle viktige innen- og utenrikssaker som kongen forela, eller andre saker kollegiet selv satte på dagsordenen. Etter nøye diskusjon skulle kollegiet fatte nødvendige vedtak, men ingen av disse skulle gjennomføres før det «*af os selv vorder approbert og nådigst befalet*». ⁵³ Statskollegiet var kun toppen av Fredrik 3.s nye administrasjon, han opprettet andre kollegier som skulle ta seg av visse avgrensede områder slik som finanskollegiet for å ta av seg økonomien, kanselliet for å ha den daglige virksomheten under seg, krigskollegiet, admiralitetskollegiet, og til slutt høyesterett som fikk sitt ferdige resultat i 1661 hvor sammensetningen av den ene halvdel skulle være adelige, og den andre halvdel av lærd og borgerlig rang. Alle ble utnevnt av kongen selv, og dette systemet skulle være ordningen kongen lente seg på fast videre etter 1665. Denne nye statsordningen viste til kongen sin nye makt som statsoverhode, det å selv kunne velge hvem som var i hans administrasjon var viktig for å vise hans posisjon i riket. ⁵⁴

Etter innførelsen av arverike i 1660 var det spørsmål om hva man skulle gjøre med den eksisterende håndfestningen fra 1648. Noen mente at man skulle gjøre om den eksisterende håndfestningen slik at det ga de tre stendene rett til å ta del i å styre landet, mens andre mente at man skulle annullere håndfestningen, men uten å foreslå hva man skulle sette inn istedenfor. Riksrådet på sin side ønsket at håndfestningen skulle bestå slik den var. Den samme dagen adelen aksepterte innførelsen av arverike utnevnte kongen et lite utvalg som besto av de tre stendene hvor de skulle drøfte og bestemme hvordan den gjeldene saken skulle avgjøres. Utvalget klarte ikke bli enige om noe konkret, og forslaget ble at håndfestningen skulle bli annullert med antagelse om at kongen ville senere formere en «*reces*». Scocozza (1989) viser til at bruken av ordet «*reces*» hadde flere forklaringer så bruken av ordet kunne ha flere forklaringer. En «*reces*» kunne være enten et samlet lovkompleks, en herredags- eller stendermøtebeslutning eller en håndfestning. Men uansett hva som var lagt i ordet fikk kongen med dette frie hender. Den eksisterende håndfestningen fra 1648 var ikke lenger

⁵³ Scocozza 1998 s. 248

⁵⁴ Scocozza 1998 s. 249

gjeldende. Dagen etter håndfestningen ble kansellert mottok kongen representanter fra stendene hvor han lovet å styre som en kristelig konge og gjøre stendene fornøyd.⁵⁵

I januar 1661 oppfylte kongen rådets og stendernes oppfordring om å undertegne enevoldsregjeringsakten som slo fast at arvekongen skulle ha «all jura majestatis, absolut regiering» som «en absolutt souverain arffue herre». Adelsens makt ble brutt og valgmonarkiet ble endret offisielt til et arvekongedømme.⁵⁶ I 1661 underskrev kongen enevoldsregjeringsakten som slo fast at rikenes styre skulle være et enevelde. Dette var nå juridisk begrunnet i den fullmakt kongen hadde fått. Reelt var det nå ingen som hadde en mulighet for å gjøre motstand mot styringsendringen og enevoldsregjeringsakten ble sendt rundt til undertegning av adelsmenn, prester og geistlige.⁵⁷

Kongeloven som rettslig grunnlag

Den nå i teorien uinnskrenkede makten til Fredrik 3. ble juridisk formalisert med kongeloven, på latinsk Lex Regia. Kongeloven ble det eneste eksempelet på en eneveldig grunnlov i Europa og varte frem til 1814 i Norge og 1849 i Danmark. Selv om Fredrik 3. med enevoldsregjeringsakten fikk bekreftet arveretten til tronen og enevoldsmakten viste det seg at kongen og hans rådgivere hadde et behov for et sett med nye regler som skulle bli fulgt, «fordi denne nye makten manglet en grunnlov».⁵⁸ Scocozza (1998) mener det var et spørsmål om noe slikt var nødvendig om man så på de andre stormaktene som hadde et eneveldig styre i Europa. I Ludvig 14.s Frankrike, som var Europas mektigste stat, var det siden 1640 årene skapt et enevelde som ikke hadde Danmark-Norges formelle konstitusjonelle grunnlag, men likevel valgte Fredrik 3. en annen retning. Kongeloven gjorde at Danmark-Norge dermed skilte seg ut fra andre europeiske land ved å fastsette enevelde juridisk. Scocozza fremholder at enevelde i det danske riket ikke var et resultat av en lengre utvikling man gjerne så rundt om i Europa, men et plutselig brudd med fortiden. Han viser videre til at det nye systemet var innsatt med makt da militæret i oktober 1660 tvang adelen til å kapitulere, og at det var derfor viktig at det så ut som det hadde foregått lovlig.⁵⁹

⁵⁵ Scocozza 1989 s. 245

⁵⁶ Mykland et al. 1975 s. 26

⁵⁷ Mykland et al. 1975 s. 31

⁵⁸ Mykland et al. 1975 s. 60

⁵⁹ Scocozza 1989 s. 282

Da enevoldsregjeringsakten dukket opp 10. januar 1660 var veien videre klar. Ingen kunne lenger være i tvil om at utformingen av Danmarks grunnlov var avhengig av kongen alene, selv om kongen var villig til å gi folket deltakelse i regjeringen sin. Det var også viktig å få en lov man kunne vise til med den nye riksstylingen.⁶⁰ Oppgaven om å utforme dette nye settet med regler falt til slutt til Peder Schumacher⁶¹, og det var hans personlige verk som ble underskrevet av Fredrik 3. 14 november 1665. Loven inneholdt til sammen 40 paragrafer som viste til kongens ubegrensede makt.⁶² I paragraf 1 viste kongeloven til kongens makt ved å si at han var ene og alene ansvarlig overfor Gud. Dette var en av tre paragrafer av alt 40 som viste noen begrensninger som kongen hadde med hans makt.⁶³

På 1600 tallet var det en viktig forestilling om at monarkiet var av «Guds nåde». Den dansk-norske staten var innvirket av protestantisk fundamentalisme og enevelde ble bygget opp på et kristent grunnlag hvor makten til syvende og sist hvilte på Gud, men hvor det ble hevdet at Kongen var av Guds utvalgte. Glenthøj (2013) hevder dermed derimot at det er en misforståelse at enevelde skilte seg fullstendig ut fra valgrike i Danmark-Norge før 1660. Christian 4. og de andre protestantiske monarkene før han var blitt et tegn på monarkiets religiøse grunnlag og bånd til gud, slik som de eneveldige kongene var. Forskjellene mellom de to styreformene var derimot vesentlig og de besto i lydigheten til de pliktene som var overfor kongen, og som skulle forstås absolutt etter 1660. Dette ble både forkynt og terpet i kongens riker og land. Glenthøj viser så til at kongeloven ikke inneholdt de gjensidige forpliktelsene som man kunne finne i håndfestningene. Kongen hadde nå alle rettighetene mens undersåttene hadde alle pliktene, inkludert plikten til å forsvare den autokratiske styreform i ord og handling.⁶⁴

Kongeloven inneholdt til sammen 40 paragrafer, hvor paragraf 1-7 sa noe om kongens rettigheter og hva hans makt var, og paragraf 8-16 gikk i detalj om hvem makten skulle overføres til dersom det ikke fantes en verdig tronfølger ved kongens død. Den overordnede arveregelen var at menn arvet tronen før kvinner, men en kvinne kunne bli dronning av

⁶⁰ Fabricius 1920 s. 193

⁶¹ Peder Schumacher (senere Griffenfeld) var en dansk politiker og under Christian 5. sin regjering ble han kongens fremste rådgiver. Han ble senere rikskansler og satt en periode med makten over Danmark-Norge. Han startet sin karriere som bibliotekar for Fredrik 3. før han skrev kongeloven. (https://snl.no/Peder_Schumacher_Griffenfeld)

⁶² Dyrvik 1998 s. 174

⁶³ Glenthøj 2013 s. 68

⁶⁴ Glenthøj 2013 s. 70

enevoldsstaten dersom hun kom fra mannslinjen og det ikke var flere menn igjen innenfor denne linjen. Et annet viktig spørsmål ved et eventuelt tronskiftespørsmål var om hvordan en regjering skulle styres dersom tronfølgeren var mindreårig ved kongens død, selv om myndighetsalderen var så lavt som 14 år. Kongeloven ga kongen tillatelse til å selv bestemme hvordan et vergemål skulle ordnes dersom han døde før sønnen var 14, men om kongen ikke opprettet et slikt testamente ville enkedronningen sammen med de syv høyeste kongelige rådgivere styre på kongens vegne. Om det ikke var noen enkedronning som var i live skulle nærmeste i arverekken som var myndig gå inn i rollen som verge. Disse arvespørsmålene ble aldri aktuelle under enevelde siden det aldri fantes en konge som døde uten en fullmyndig sønn eller mannlig slektning.⁶⁵

Kongeloven hadde en rekke paragrafer som sa noe om hvilke rettigheter og makt kongen hadde, men kongens begrensninger var det ikke mye av. De eneste tre av førti paragrafer hvor det står noe om kongens makt var i paragraf 1 og 19-20. Paragraf 1 handlet om kongens forhold til den lutheranske kirken, og kongen var bundet av Den augsburgske trosbekjennelse og at kongen måtte for alltid forbli lutheraner. Kongen kunne heller ikke bli kalvinist. Paragraf 19 og 20 handlet om at kongen var forpliktet til å ikke gi vekk noen deler av det danske riket. Kongen kunne heller ikke endre kongeloven. Bortsett fra disse umiddelbare og overkommelige kravene var Fredrik 3. og hans etterkommere i teorien fullstendig frie til å gjøre hva de ville med Danmark-Norge og rikets innbyggere frem til kongeloven ble brutt i Norge i 1814 og Danmark i 1849.⁶⁶

Den første begrensningen for kongen var paragraf 1 i kongeloven. Denne paragrafen fastholder at Fredrik 3. og alle hans etterkommere måtte forholde seg til en lutheransk tro, og de kunne ikke konvertere til en annen religion eller konfesjon. Dette var et løfte til borgerne av det danske riket om at deres evangeliske-lutherske statsreligionen vil bli vernet.⁶⁷

I. Den beste begyndelse till alting er at begynde med Gud. Det første derfor, som Vi for alting ville udj denne KongeLow allffvaarligen haffve befalet, er: at Voris Effterkommere, Børn og Børnebørn i tusinde Leed paa Færne og Mørne, EenevoldsArffveKonger offver danmarck og Norge ære, tiene og dyrcke den eene

⁶⁵ Scocozza 1989 s. 284

⁶⁶ Glenthøj 2013 s. 68

⁶⁷ Dyrvik 1998 s. 177

rette og sande Gud paa den maade og manneer, som hand sig i sit hellige og sande ord aabenbaret haffver, og Voris Christelige Troe og bekiendelse klarligen derom formelder effter den form og maade, som den reen og uforfalsket er bleffven foresatt og fremstillet udj den Augsburgiske confession Aar et tusind fembhundrede og trediffve, og ved samme reene og uforfalskede Christelige Troe holde Landsens Jndbyggere og den vældeligen haandhæffve og beskierme i disse Lande og Riger mot alle Kiettere, Sværmere og Guds bespottere. ⁶⁸

Paragrafer 19 og 20 er de to andre lovene som viser til kongens begrensninger. Ifølge disse to paragrafene kunne ikke kongen dele opp kongens velde, som blant annet besto av kongerikene Danmark og Norge. Riket kunne ikke deles ved verken avståelse eller arv, dette var for å gi alle undersåttene til Danmarks trone det privilegiet det var å stå under Fredrik 3. og hans rettmessige etterfølgere på tronen. ^{69 70}

XIX. Og effterdj fornufften og den daglige forfarenhed nocksommeligen lærer, at een samblet og sammenknyttet magt er langt sterckere og aff støre krafft og fynd end den, som er adskillt og adspred, og jo større vælde og herredømme een Herre og Konge besidder, jo tryggere leffver hand og hans undersaatte for alle udvortes Fienders anfald: da ville Vi ochsaa, at disse Vore ArffveKongeriger Danmarck og Norge, sampt alle de dertill hørende provincier og Lande, Øer, Festninger, Kongelige herligheder og Rettigheder, Kleinodier, Penge og alle andre mobilier, Krigsmagt og Rustning baade til Lands og Vands, saavelsom ochsaa alt huis Vi nu med sær Eyeres Rett besidde, eller hereffter enten aff Os eller aff Voris Effterkommere med Sverdet vindes eller ved arff og nogen anden lowlig titell og middel forhuerffves kand, altsammen, intet undertaget, skall uskiftet og udeelt være og bliffve under Een Danmarckes og Norges EenevoldsArffveKonge; de andre Printzer og Printzesser aff Blodet lade sig nøye med haabet og bie, indtill radden omsider kommer til dennem og deris Linier, Een effter anden. ⁷¹

⁶⁸ <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kongeloven-1665/> (2012)

⁶⁹ Dyrvik 1998 s. 177

⁷⁰ Danskene hadde mistet mye tiltro til Fredrik 6. i 1814 etter Napoleonskrigene. Han brøt med kongelovens paragraf 19 og 20 ved å gi vekk Norge til Sverige. Mens Norge fikk sin egen grunnlov i 1814 og ble et konstitusjonelt monarki, forble Danmark et enevelde. Bøndene i Danmark støttet enevelde, mens borgerskapet så gjerne til Norge og Storbritannia. Glenthøj 2013 s. 83

⁷¹ <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kongeloven-1665/> (2012)

XX. Og saasom Wi nu i foregaaende haffve anordnet og som een høyestnødvendig artikkel i denne KongeLow allffvaarligen ville at skulle ubrødeligen og uden all imodsigelse holdes, at nemmelig disse Vore Riger og alle de Lande, som Vi nu virckligen besidde eller og i fremtiden kunde haffve ArffveRett og billig tiltale till, ingenlunde maa adskillies, skiffes eller deelis, saa ville Vi ogsaa, at da derimod de andre Kongelige Børn med nødvendig og reputeerlig underhold, deris Stand nogenlunde gemess, aff Kongen forsørget, huormed de og i alle maade skulle lade sig nøye, enten de i reede penge eller i Landgods bliffver afflagt, og dersom Landgods, være sig under huad høy æretitell det være kand, dennem forundes og tillegges, skulle de den Aarlige Jndkomst, nytte, brug og frugt alleeniste deraff deris Liffstiid haffve sig at tilleygne, Eyendommen sampt all Kongelig offvermagt stedse hos Kongen forbliffvende; huilcket og i ligemaade om dronningens Liffgedinge er at forstaa. ⁷²

Som forklart over valgte Fredrik 3. etter statsomveltningen i 1660 selv borgermestere og rådmenn i byene. Hvor fullstendig kongen ønsket å kontrollere utnevne i embetsverket kom frem når det var et kongeskifte i 1670 og sønnen til Fredrik 3., Christian 5. kom til makten. Etter 1670 måtte samtlige embetsmenn søke kongen om bekreftelse på sine bestallinger. Paragraf 4 i Kongeloven ga kongen rett til å utnevne sine egne embetsmenn, og Christian 5. gjorde så paragrafen om at kongen alene hadde høyeste makt og myndighet til å kunne innsette og avsette statstjenere en realitet. ⁷³

IV. Skall og Kongen eene haffve høyeste Magt og Myndighed at isette og affsette alle Betiente, høye og lawe, være sig huad naffn og titel de haffve kunde, effter sin eygen frii Villie og tycke, saa at alleEmbeder og Bestillinger, i huad Myndighed de haffver, skall aff Kongens Enevoldsmagt saasom at een kilde haffve sin første oprindelse. ⁷⁴

Enevelde i praksis

Idealet for de eneveldige kongene i Europa var den absolutte og uinnskrenkede makten samlet i monarkens hender. Glenthøj (2013) viser til at oppgaven om å styre et rike på denne måten var i praksis både uoverkommelig og umenneskelig, og de færreste av kongene som hadde et

⁷² <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kongeloven-1665/> (2012)

⁷³ Dyrvik s. 125

⁷⁴ <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kongeloven-1665/> (2012)

eneveldig styre levde et lykkelig liv med den byrden som lå på deres skuldre. På tross av dette maktfullkomne idealet som eneveldet støttet seg til, så krevde denne styreformen i praksis en aksept fra kongens undersåtter som bygde på forskjellige styringsforestillingen som kunne legitimere styreformen.⁷⁵

Samfunnets plikter og lydighet overfor kongen ble terpet på borgerne fra både prekestolen og fra kateteret, på samme måte som plikter og lydighet ble gjort til en del av folkets erfaringsverden gjennom skatting, militærtjeneste og lovgivning. Lovgivningens legitimitet hvilte på kongens myndighet. Det ble gjort klart for undersåttene at de skyldte kongen ubetinget lojalitet og kjærlighet på samme måte som at bibelen skrev at gode barn hedret og elsket sine foreldre. Kongen var igjen ansvarlig for undersåttenes velferd og sto som garantist for et rettferdig samfunn og borgernes friheter. Kongen skulle være tilgjengelig for sine undersåtter gjennom audienser og bønn slik at han kunne lytte til folkets klager. Dette bidro til å støtte forestillingen om monarkens rettferdighet. Systemets overgrep mot enkeltmennesker eller lokalsamfunnet ble dermed ofte tilskrevet embetsmennene som i bøndernes øyne handlet uten den gode konges viten og mot hans sanne vilje.⁷⁶

Fredrik 3. døde i 1670 og hans eldste sønn Christian 5. ble så den neste kongen i Danmark-Norge. Tronskiftet sine feiringer var annerledes på mange måter nå enn ved tidligere tronskifter for å markere at Danmark-Norge var blitt til en enevoldsmakt. Seremoniene ved kongens maktovertakelse og kroningsregaliene var endret. De tidligere valgkongene ble både kronet og salvet av biskopen på Sjælland, men nå falt selve kroningsseremonien bort siden kongen satt kronen på sitt hode, og bare salvingen var det som sto igjen som en akt. Ved tidligere kroninger måtte kongen avlegge ed på håndfestningen som ble lest opp i kirken. På Christian 5. sin salving ble Kongeloven lest opp for første gang, men edsavleggelsen ble ikke lenger gjennomført. Det seremonielle opplegget som ble gjort ved Christian 5.s maktovertakelse ble for det meste fulgt ved alle tronskifter som ble gjort i enevoldstiden.⁷⁷ Kongen sin plass i styre av rikene var fastlagt gjennom Kongeloven. Kongen hadde suverenitet og alle lover og forordninger ble ført i hans navn, og alle embetsansettelser hadde hans underskrift. Kongen var kirkens overhode og sto som øverste militære sjef. Men kongens plass i politiske avgjørelser var ikke alltid i praksis slik det sto i Kongeloven. Dette hang sammen med hvem kongen var som person, hvem han hadde valgt til rådgivere og av de

⁷⁵ Glenthøj 2013 s. 69

⁷⁶ Glenthøj 2013 s. 70

⁷⁷ Mykland et al. 1975 s. 67

sentrale forvaltningsorganene, slik som kollegiestyre, utgjorde mye av rikenes innenrikspolitik og som avgjorde avgjørelser.⁷⁸

Mykland et al. viser til i sin bok fra 1975 at kildematerialet som forteller noe om Fredrik 3.s tid som konge er tynt. Kongen selv er sagt var innesluttet og lukket, og de avgjørelsene som ble gjort i tiåret etter han fikk makten har relativt lite kildemateriale. Forskere er derimot enig i at Fredrik 3. har inntatt en sentral rolle i utformingen av det danske riket etter 1660. I Christian 5.s tid får man derimot et bedre bilde av den politiske avgjørelsesprosessen fordi han etterlot seg mye personlig materiale i form av dagbøker og testamenter. Christian 5. var bare fylt 24 år da han besteg tronen, og det er sagt at han var jevnt begavet og at han hadde en folkelig appell som gjorde han populær. Hans kunnskaper var derimot begrenset. Det er sagt at han var lat og uselvstendig og lot seg fort styres av andre. Fredrik 3.s bortgang førte dermed til en maktkamp ved hoffet for å prøve å vinne den nye kongens gunst og med det overta ledelsen av rikenes politikk.⁷⁹

I mai 1670 ble det organisert et Geheimeråd etter det franske mønsteret hvor kongen var leder samt 7 andre medlemmer og en Geheimetatssekretær. Geheimerådet konsentrerte seg i første rekke om utenrikspolitiske spørsmål. I 1637 ble Peder Schumacher, forfatter av Kongeloven, utnevnt til rikskansler med fullmakt over kanselliene og alle innenlandske og utenlandske saker som lå under dem. Som rikskansler satt han høyest i statskollegiet og 1674 ble han også utnevnt til president i høyesterett. I praksis betydde dette at han fikk kontrollen over kammerkollegiet og admiralitet, og utøvde i stor grad den enevoldsmakten som tilhørte kongen. Schumacher endte med å få en del fiender og han ble felt i 1676. Fallet førte til at denne ordningen med oversekretærene som sentrale personer i forvaltningsapparatet falt bort, og de vendte tilbake til kollegiesystemet i sin gamle form. Kongen overvåket nå nærmere systemet slik at ingen embetsmann skulle få for sterk stiling i rikets forvaltning.⁸⁰

Fra 1690 og frem til 1705 tok kongen i bruk en tredje gruppe til å hjelpe med å styre rikene, kommisjonene i rådstuen på Københavns slott. Disse kommisjonene gikk i første omgang ut på å se på spørsmål angående handel. De ble i motsetning til kollegiene organisert på den måten at de løste en oppgave, og ble så oppløst når oppgaven var løst. Kongen hadde suverenitet og formelt sett hadde kongen det siste ordet i alle statssaker, men i praksis ble det

⁷⁸ Mykland et al. 1975 s. 68

⁷⁹ Mykland et al. 1975 s. 68

⁸⁰ Mykland et al. 1975 s. 70

danske rikets politiske avgjørelser tatt av kongen sammen med en større eller mindre krets av rådgivere.⁸¹

Enevelde i samtidig kontekst

Den danske-norske enevoldsstaten var en normaltilstand for flere stater i Europa, men eksisterte ikke uten både teorier og kritikk av samtiden. Scocozza (1989) viser til tre ulike teorier for hvordan enevelde kunne bli definert på starten av 1600 tallet. Den franske statsteoretikeren Jean Bodin hadde i en rekke verk lagt vekt på en ide om at statsmakten var udelelig og en enhet og gjerne i en form av en eneveldig konge, for staten skulle være organisert slik som familien med bare et overhode. Legen Henning Arnisæus som kom fra Brandenburg, og senere ble kongens stats lege, viste til enevelde i sitt verk «De jure majestatis» fra 1610. Han ga ikke kongen all makt ubundet av grenser, men han argumenterte sterkt for at kongen skulle være uerstattelig og han hånet de som mente at kongen eksisterte for folkets skyld. Kong Jakob 1 av England var en som gikk langt for å fremheve monarkiets storhet. Han hevdet at en fri konge kun var underlagt Gud og hans egen samvittighet. Han styrte uinnskrenket over sine undersåtter og skulle det skje at kongen ikke var rettferdig, fikk ikke undersåttene avsette ham. De måtte be til Gud om å komme dem til unnsetning og tilgi syndene deres, for den onde kongen var Guds straff.⁸²

Selv om flere monarkier i Europa fikk et eneveldig styre i løpet av 1600 tallet, var ikke alle stater i samtiden overbevist om denne styreformens. Robert Molesworth var engelsk ambassadør i København og ga ut i 1694 «an account of Denmark as it was in the year 1692» som han skrev etter han kom hjem. I boken fordømte han det danske enevelde, og boken gir også en mulighet til å kunne forstå hva som var problemet med det danske-norske enevelde fra et republikansk ståsted. Molesworths bok var en blanding av reiseskildring og en politisk pamflett. Han fremhevet i boken nytten unge engelskmenn ville ha av å ta en reise rundt i Europa. Han fremhevet dette for at de unge kunne på denne måten lære seg å sette pris på den engelske friheten han opplevde etter han hadde vært i det eneveldige Danmark. Det danske riket var et godt pedagogisk eksempel for engelskmenn siden de reisende hadde mindre sjanse av å bli blendet av kulturen, prektige bygninger, lærde vitenskapsfolk og dyktige kunstnere enn det var i Frankrike.⁸³

⁸¹ Mykland et al. 1975 s. 72

⁸² Scocozza 1989 s. 37

⁸³ Evju 2014 s. 147

En del av kritikken Molesworth hadde mot den danske enevoldsstaten var borgernes mangel på handlekraft. Han mente de danske borgerne og geistligheten skjenket Fredrik 3 et arvekongedømme, ikke bare på grunn av kongens harme over adelens makt over samfunnslivet, men også fordi de følte på en overdreven takknemlighet for kongens innsats under beleiringen av København. Molesworth viste en tydelig misnøye mot de eneveldige kongene, og hadde en forakt for de borgerne som ble overlykkelig over hvert bidrag som kongene slengte til dem. Molesworth hevder at da det var for sent å gjøre noe med tilstanden angret danskene på at de hadde stolt på kongens løfter i 1660.⁸⁴

Etter 1660 fikk Fredrik 3. en eneveldig makt i Danmark-Norge. For å vise til denne nye makten ble kongeloven skrevet, og Fredrik 3. kunne være trygg på at makten ville være hos han og hans arvinger. Kongeloven viste til hans uinnskrenkede makt, hvor de to begrensningene som var på han var lette å overkomme. Selv om kongen i teorien hadde en uinnskrenket makt etter 1660, kan man se at det i praksis ikke fungerte på denne måten. En eneveldig stat har mange områder å ha kontroll på og kongen delte ut embetsroller som hadde kontroll over kollegier og kansellier som hjalp han med å styre landet, han var i disse områdene det øverste organet. Man kan se at kongene kunne vike noe fra denne absolutte makten slik vi ser med Christian 5. som delte ut store deler av makten sin, og på et punkt mistet han kontrollen til Peder Schumacher. Man kan også se at alle i samtiden ikke var overbevist om at en enevoldsstat var den beste måten å ha en statsstyring på, slik man kan se med Molesworth.

⁸⁴ Holt 1968 s. 19

Konklusjon

I denne oppgaven har jeg forsøkt å finne svar og besvare forskningsspørsmålene som ble introdusert innledningsvis. Spørsmålene jeg ønsket svar på var hva som begrenset kongens makt før eneveldes innsettelse i 1660, hvilke prosesser ledet opp til at det ble innsatt et eneveldig monarki i Danmark-Norge og som førte til at Fredrik 3. fikk tilgang til en ubegrenset makt, og siste spørsmål som jeg forsøkte å finne svar på er hvordan makten i den danske enevoldsstaten fungerte i praksis?

Det første forskningsspørsmålet som ble stilt er hva som begrenset kongens makt før eneveldes innsettelse i 1660. De første klare begrensningene til kongen er riksrådet og håndfestningene. Under valgmonarkiet måtte alle fremtidige konger formulere en håndfestning sammen med riksrådet som kongen så undertegnet for å komme til makten. I 1648 var situasjonen til Fredrik 3. noe uvanlig siden han ikke var utvalgt til å bli konge før 1648, og dette åpnet opp for at riksrådet kunne få inn en rekke klausuler i håndfestningen til Fredrik 3. Fredrik 3. underskrev en av de strengeste håndfestningene i Danmarks historie. Riksrådet fikk med denne håndfestningen suverenitet til tronens makt frem til stats endringen i 1660. Kongen måtte be riksrådet om godkjenning på blant annet skatter, utenrikspolitikken og om landet skulle ut i krig. Håndfestningen fra 1648 ga riksrådet mulighet til å sikre de økonomiske interessene til adelen. Riksrådet og den bindene håndfestningen fra 1648 begrenset kongens makt.

Det andre forskningsspørsmålet som ble stilt var hvilke prosesser som ledet opp til at det ble innsatt et eneveldig monarki i Danmark-Norge i 1660 og hva som førte til at Fredrik 3. fikk tilgang til en ubegrenset makt. Det er flere prosesser som oppsto i årene fra 1648-1660. Fredrik 3. var ikke fornøyd med å si fra seg store deler av hans makt til riksrådet, og man kan se at disse begrensningene ikke fungerte like bra i praksis som i teorien. Fredrik 3. prøvde å svekke riksrådets sterkeste menn, som var hans svogere, for å prøve å oppnå mer innflytelse på rådet. Han visste flere av rådets menn ikke var fornøyd med makten Ulfeldt og Sehestad hadde innad i rådet, og kongen innsatt 6 menn som var skeptiske til svogernes politikk. For å innsette menn i riksrådet måtte rådet selv presentere alternativer for kongen, så Fredrik 3. tok det som et positivt tegn at de var villig til å innsette noen som var skeptiske til rådets mektigste menn.

Karl Gustav krigen fra 1657-1660 bidro til at Danmark-Norge ble et arvemonarki. Krigen gjorde at Danmark-Norge var i stor gjeld og store deler av landet var ødelagt og trengte oppbygging. Riksrådet og kongen innkalte med det til et stendermøte for å finne en løsning for å løse problemet, men under stendermøte kom understendene (jf. borgerskapet, de ikke adelige og de geistlige) med forslaget om å gjøre Danmark-Norge om til et arverike, og med det gi makten tilbake til kongen. Dette ville gjøre at kongen nå kunne kontrollere økonomien og innkreve skatter fra adelsstanden. Dette forslaget gikk ikke ut i første omgang på å gi Fredrik 3. en uinnskrenket makt, men uten forslaget er det ikke sikkert at Danmark-Norge hadde blitt en eneveldig stat. En del av innførelsen av enevelde var for å kunne kontrollere situasjonen siden makten nå var alene hos kongen og han kunne fikse de økonomiske problemene Danmark-Norge sto under uten at riksrådets ble blandet inn.

Det tredje forskningsspørsmålet som jeg skulle prøve å besvare i oppgaven er hvordan den danske enevoldstaten fungerte i praksis. Enevelde var den måten kongene i 1600-tallets Europa skaffet seg en absolutt makt, ofte på bekostning av adelens rettigheter. Men som regel hadde en eneveldig konge et samarbeid med en av stendene, og i dette tilfelle var dette borgerskapet. Borgerskapet var en viktig del av Fredrik 3.s nye statsstyring hvor de hadde viktige roller de før ikke kunne få siden de ikke var en del av adelen.

For å vise til kongens suverenitet og arverett til det danske riket ble kongeloven formulert og laget. Kongeloven var det rettslige grunnlaget for Danmark-Norge helt frem til enevoldsstaten ble opphørt i 1814 i Norge og 1849 i Danmark. Dette var det eneste eksempelet på en eneveldig grunnlov i Europa. I kongeloven var det bare formulert to begrensninger kongen måtte følge som var at han måtte forbli protestantisk og at han ikke kunne dele opp deler av det dansk-norske riket. I praksis regjerte ikke den eneveldige kongen over det danske riket alene. Kongen innsatte kollegier og kansellier hvor embetsmenn hadde ansvar for forskjellig områder ved riksstyringen. Monarkene gjorde forskjellig ved utdelingen av ansvar, slik man kan se med Christian 5. Han delte ut store deler av makten, og Peder Schumacher tok denne muligheten til å ha en statsstyring han ønsket. Schumacher ble rikskansler med fullmakt over kanselliene og alle innen-og utenriks saker, og på et tidspunkt var det han som hadde den eneveldige makten som i praksis tilhørte Christian 5. Selv om adelen fortsatt hadde en sentral rolle i riket, hadde de nå mistet mye av makten. Makten var nå mer sentralisert, og etter statsomveltningen åpnet det for at borgerlige embetsmenn kunne jobbe seg oppover og være med på å styre riket fordi de var flinke og nyttig for riket, og ikke fordi de var av adelig slekt.

Dette var med på å lage en stat i praksis som hadde en blanding av kongens enevoldsmakt og embetsmenn.

Hensikten ved å redegjøre for disse forskningsspørsmålene er for å kunne vise til det politiske systemet som tok form i Danmark-Norge på midten av 1600 tallet. For borgerskapet, geistligheten og lavadelen var arvemonarkiet det som virket som det beste alternativet. De ville alle svekke riksrådets makt, noe som var mulig ved å innføre et arvemonarki, og det var naturlig at dette utviklet seg til en enevoldsstat i Danmark-Norge. Enevelde hørte til med den politiske utviklingen som flere monarkier var gjennom på dette tidspunktet, og som vi kan se var det allerede da kritikk av eneveldige stater selv om flere stater i Europa utviklet denne styringsformen i løpet av 1600 tallet. Det var uventet at Fredrik 3. lovfestet eneveldet for seg selv og sine arvinger med kongeloven, men dette styrket makten til kongene på en annen måte enn et testamente ville gjort.

Bibliografi

Kilder

Danmarkshistorien.dk (2012, 8. august) *Kongeloven*

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/kongeloven-1665/>

Danmarkshistorien.dk (2012, 8. august) *Frederik 3.s håndfæstning*

<https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/frederik-3s-haandfaestning-1648/>

Forskningslitteratur

Dyrvik, S. (1998). *Truede tvillingriker 1648-1720: Vol. 3*. Universitetsforlaget.

Evju, H. (red. Langeland, N. R.) (2014) *Nye perspektiver på Grunnloven 1814-2014: Politisk kompetanse Grunnlovas borgar 1814-2014* (bind 5) Oslo Pax.

Fabricius, K. (1920). *Kongeloven : dens tilblivelse og plads i samtidens natur- og arveretlige udvikling : en historisk undersøgelse*. Hagerups forlag, København.

Glenthøj, R. (Red, Mestad, O.) (2013) *Nye perspektiver på grunnloven 1814-2014: Frihetens forskole, Professor Schlegel og eidsvollsmennenes læretid i København* (bind 2). Oslo, Pax.

Hamre, L. (1971) "*Norsk historie frå midten av 1400-åra til 1513*". Universitetsforlaget.

Holt, R, J. (1968) *Robert Molesworth og hans bok «account of Denmark as it was in the year 1662»: Et innlegg i den politiske strid i 1690-årenes England*. (Hovedfagsoppgave) Oslo universitet .

Moseng, O, G. Opsahl, E. Pettersen, G, I. Sandmo, E. (2003) *Norsk historie II 1537 -1814*, 1. utgave, Universitetsforlaget.

Moseng, O, G. Opsahl, E. Pettersen, G, I. Sandmo, E. (2007) *Norsk historie I 750-1537*, 2. utgave, Universitetsforlaget.

Mykland, K. (1973) *Skiftet i forvaltningsordningen i Danmark og Norge i tiden fra omkring 1630 og til Frederik den tredjes død*, Universitetsforlaget.

Mykland, K., Fossen, A. B., Herstad, J. og Utne, B. (1975) *Norge under eneveldet 1660-1720* Universitetsforlaget

Scocozza, B. (1989). *Ved afgrundens rand : 1600-1700* (Vol. 8). København: Gyldendal.

Nettressurser

Losnegård, G. (2013, 3. mai) *Ståle Dyrvik*, *allkunne.no*

<https://www.allkunne.no/framside/biografier/d/stale-dyrvik/87/930/>

Mardal, M. A. (2017, 23. juni) *Corfitz Ulfeldt* på *snl.no* https://snl.no/Corfitz_Ulfeldt

Mardal, M. A., Weidling, T. R., Opsahl, E. (2021, 24. november) *Hannibal Sehestad* på *Snl.no* https://snl.no/Hannibal_Sehested

Mardal, M. A. (2022, 15. januar) *Peder Schumacher Griffenfeld* på *snl.no*

https://snl.no/Peder_Schumacher_Griffenfeld

Michelsen, J. (2020, 4. mars) *Dødsfald: Historiker og gammel revolutionær Benito Scocozza (85)*, *Altinget.no* <https://www.altinget.dk/navnenyt/doedsfald-historiker-og-gammel-revolutionaer-benito-scocozza-85>

Snl.no (2021, 30. november) *Knud Fabricius* på *snl.no* https://snl.no/Knud_Fabricius

